

(2)
Sch

QUANDO

LE NOZZE

DEI NOBILI

Federico Remondini ed Elisa Barbano

rallegravano

i parenti e gli amici

MDCCCXLV.

Alla Nobile Signora

MATILDE CARCANO VOLPE NATA BARBARO

Dama di Palazzo

DI

S. M. I. R. A.

L'Augustissima Imperatrice

Signora Zia! Ella cessi alcun poco dallo sgridarmi per l'ostinato mio andare alla vecchia, o come suol dirsi alla carlona. Eccomi sulla moda. Nella fortunata occasione, che la di Lei gentile Sorella si unisce in matrimonio col mio rispettabile amico REMONDINI stampo anch'io cosa d'altri, che fin ora non fu pubblicata, e ch'ebbi dalla cortesia dell'ottimo, ed illustre nostro concittadino Vincenzo Gonzati. Ma veda quanto indura, e tragge a se la pecca del vizio! Io ricado ipso facto nell'antico costume. Le mando questo libricciuolo pensando che fosse meglio saper di buon garbo scrivere e creare da se, che non è a tutto biasimo un tentativo di buona intenzione; e lo mando non altrimenti per moderne convenienze, od altro, di cui ignoro perfino i termini, ma bensì per dimostrarle il vero, e leale sentimento che ogni cosa a Lei cara è a me carissima, e per attestare a Lei ed al Sig. Zio pure oggidì il grato animo, che a loro per tanti titoli mi lega. E di codesta mia foggia me ne viene da più lettori censura ne son sicuro — Non importa — basta ch'Ella mi creda.

Di Vicenza 10. Luglio 1845.

Tutto suo
devotissimo affettuosissimo Servo e Nipote

FRANCESCO CISOTTI

ALOYSII SARACENI

AGRI VICETINI DESCRIPTIO

ALOYSIUS SARACENUS EDMUNDO BRUCIO ANGLO S. D.

Cum Vicetinus ager, cujus partem superioribus diebus perlustravimus, is tibi visus sit, cujus nos poenitere non debeat; hominum mores, a quibus benigne ubique excepti fuimus, maxime probaveris: totius Civitatis aspectus mirum in modum te delectaverit; haec inter nos hac una Epistola memoriae repetere constitui: recentis enim consuetudinis tuae recordatione, qua nihil suavius, aut jucundius alicui evenire posse existimo, summo pere teneor: nec obstat unam ejus partem, et eam quidem parvam nos peragrassae, cum saepius altis insidentes montibus eum pedibus nostris subiectum tamquam ex specula prospexerimus, quaeque praesentes non vidimus, ab aliis audientes didicerimus.

Vicetia igitur, ut hinc exordium capiamus, urbs vetustissima a Trojanis originem trahere credita, in Venetia XL. M. P. intervallo a mari distans sita est. Aeris temperie, aquarum salubritate, terrae fertilitate, et totius denique coeli benignitate nulli postferenda: montis et planitiei ita particeps, ut mons planitiei impedimento non sit, neque planities montis oblectamento omnino careat. Jacet ad radices montis Berici Deiparae Mariae Virginis auspiciatissimo templo insignis, et est Scorpioni similis, longitudine multo amplior quam latitudine: ab ortu se incurvans sinu lunato duo brachia pandit, alterum dextera qua Patavium itur, alterum sinistra qua ad montem ascenditur: media inde urbe se quasi in ventrem colligit, et occasum versus se attenuans extra portam arcis ulterius ad Aedem Felicianam se usque inflectendo in caudam desinit. Duplici murorum corona, qua cingitur, tribusque arcibus, quarum duae ad hanc diem extant, olim munitissima erat; sed in praesens diversa muniendarum urbium ratione non satis firma habetur. Octo portae, ut quae interioris ambitus fuere praetereamus, numerantur: praeter suburbia pars altera est ei adjecta Pusterla vocata, quae ab uno latere Astico minori alluitur, ab altero aggere munitur, inter

utrumque porta clauditur. Interluitur duobus fluminibus Bacchilione et Erethepo in mare se se effluentibus magna civium commoditate in importandis atque exportandis mercibus et frugibus: irrigatur rivo in spatiosam piscinam derivante, indeque se in flumina exonerante; nec fontibus caret. Dividitur in curias XIV. quas *parochias* vocant, in multa compita, in complures vicos. Forum habet nobilium, annonae, olitorium, piscarium, boarium, et curiae episcopalis, macella quatuor: aedificia publica in ea sunt pulcherrima, nam praeter templa majora et minora, praeter turres, inter quas est illa sua gracilitate, et proceritate notabilis, praeter pontes lateritios et lapideos, inter quos eximia structura unus, praeae antiquitatis alter conspicitur, in nobilium foro Basilica est fundata, qua magnificentior ulla vix reperiri queat: ibidem domus praetoria, Praefecti urbis porticus, turris, de qua proxime, columna marmorea, aedes publica ad mutuandum pecuniam pauperibus montis pietatis nomine erecta cum sacello, et Divum tutelarium signis, non parvam foro majestatem addunt: religiosorum hominum marium et foeminarum spatiosa septa, quibus est referta, horum enim XXX. et amplius numerantur, templum augustum, domus episcopi magni-

ca, opulenta pauperum hospitia non pauca in sui admirationem cujusque oculos convertunt. E privatis Aedificiis sunt quae amplitudine, atque magnificentia prope regia videntur, quo facilius tota civitas undique circumspicienda venit. Moenia in ambitum patent pass. III. M. D. Uberrimae multitudinis est, censentur enim in ea XXXVI. M. hominum, quorum ingenia, mores, ritus, potentiam, splendorem domi forisque, nobiles haud commemoro viros. Haec praesens est Vicentiae urbis imago, quae quam ampla olim fuerit veteres inscriptiones, antiqua monumenta, theatrum, et Campus Martius flumine cinctus testantur. In hoc juvenes in arenam descendebant, ut vario exercitationum genere educarentur, flumina tranare assuescerent: in illo scenici edebantur ludi. In Campo Martio quotannis adhuc nundinae fiunt, neque raro campestria belli simulacra spectantur. Theatrum nimia vetustate corrui, ejus tamen vestigia ad hodiernum diem apparent, ad cujus exemplum Olympicorum Academia suum utique celeberrimum paucis ab hinc annis a fundamentis crexit. Haec sunt quae intra urbem: foris autem felicissimus ager, in quo fertiles cernuntur campi, vitiferi obtenduntur colles, herbosi consurgunt montes. Hinc felix illa Barbarani ora, hinc

subalpinorum beata amoenitas, hinc caeterorum fortunata regio longe lateque patet: in his incertum utrum Liber pater, an alma Ceres religiosius colatur. Palladi item, et Pomonae suus quoque est honos: hinc enim generosi vini, copiosarum segetum, pinguis olei liquoris, pomorum omnium mirus est proventus, demumque omne genus messis in delicias urbis colligitur: campos foecundos, tepidos colles, gelidos montes, nemora umbrosa, sylvas feraces, saltus patentes, specus ingentes, quorum unus segnis quidem esset animi si transeunter saltem non attingatur, quis commemorare possit? portentosum scilicet naturae opus, humanaque industria portentosius redditum; est enim antrum immane, quod impositum excavat montem, quo hiatus non satis amplius, si tantae moli comparetur, non sine die deducit: ulterius autem propedienti transitus est per tenebras: ubi vero perventum sit ad mediam immanitatem tanta inest obscuritas, ut propter hanc, et propter inextricabiles itinerum ambages, variosque cursus et recursus, si fida essent lumina, quae tamen saepius extincta e venis silicis excussa petuntur, incassum gradum revocare subeuntes niterentur. Centum et amplius vastis fulcitur columnis, in quibus vestigia artis humanae apparent, quasque tamen ne

saecula quidem demoliri possint: tectum fornicum instar concameratum videtur: culina et furni malleis et scalpris fabrilibus in saxo incisi sunt; superioribus namque temporibus cum regio universa bello arderet, ingens hominum copia saevam barbarorum feritatem effugiens huc conflavit, spesque sua frustrata non est: quis enim insueto itineri, quis inextricabilibus et tot erroribus, in quos vel in iis versatus saepenumero incidit, vixque fessus eundo exitum invenire aliquando potest, se committeret? in hoc perennes fontium scaturigines quaecumque immersa sunt in saxa vertentes emanant: pisces tamen, quod miraculum anget, alunt, et salubres potui haustus non negant: ejus longitudo VII. M. P. esse perhibetur, cum a Custodia quinto ab urbe lapide pago non ignobili, ubi incipit, et a quo denominatur, Brendulanum usque, in quem, ut ajunt, desinit (cum in hoc hiatus alter non minor priore ostendatur, et recta linea interjacens spatium demetiatur) tot M. P. intervallum esse constiterit. Positionem diligentius, singulasque partes describere, et causam augendi, cum varie interpretetur, enarrare non est. De ventis itidem, quibus omnes fere Custodiae domus manufactis ductibus perflantur, exclusis siquidem externis, suas quaeque auras habent, quarum saluberrimis

afflatibus hominum corpora nimio plerumque aestu deficientia recreantur, mediaque aestate summa hyems, si libuerit, facile invenitur, cum haec obiter sat dixisse sit, plura dicere in animo non est. Quis igitur valles amoevas, lacus exuberantes, amnes uberes, fontes irriguos; quis domos, atque villas in oppidorum modum aedificatas recensere queat? quis varios greges, quis optima armenta, quibus ingens lactis, butyri, casei, novorumque foetuum copia habetur, quibus praetiosa lanarum vellera abundant, quibus tot fortia taurorum colla jugis junguntur, quibus tot superbi equorum pulli domantur, dicere valeat? quis damas, capreas, apros; quis pernice, phasianos, et quos vocant coturnos, francolinos, gallos silvestres, praecipui saporis aves, et inter raras aestimatas: quis idem piscium numerosum pecus: quis tot venatum genera enumerare potis sit? ut jure dici queat uno in loco humanae voluptatis certamen reperiri: quis apes, bombyces, aliasque villaticas pastiones fando assequatur? Cum bombyces uni hoc saluberrimo coelo gaudentes ingentes opum thesauros elargiantur: genus scilicet animalculi, cujus mirifica metamorphosis admirabilis est, utpote quod trimestri tantum tempore nascatur, moriatur, reviviscat, et omnino superstit

tamen sobole post se relictâ successive anno renascitura intreat: adveniente enim vere ex ovîs minutissimis ovorum piscium non dissimilibus tepidiori loco conditis vermiculi excluduntur pusilli, qui mori folia depascentes adulti intra sexagesimum diem praelonga stamina evomentes ore, circumquaque volvendo cellulam sibi conficiunt, in qua longo nendi, et texendi labore defatigati mortem obêunt, sed verius in suavissimum soporem eliciuntur, quo tandem expectecti perforata casa, additis alis in volucres mutati ad novum majusque opus resurgunt, immortalitatem siquidem sibi parantes mares et foeminae mutuo inter se coitu junguntur, haeque mox ova futuræ prolis enixae in ipso fere puerperio, brevi itidem maribus vita permanente, emoriuntur. Haec est illa animalis hujus metamorphosis, qua excepta nulla alia in re sagacior comperta est natura, nulla alia magis videtur fuisse oblectata. Ab his principiis tot superba vestium genera originem habent, tot artificia in iis perficiendis humana ars excogitavit; in alia re nulla laboriosius ingeniosiusve ipsa versatur: involvendo, devolvendo, torquendo, retorqueundo, et mille aliis in modis texendo defatigantur artifices, ut unus adornetur homo, et multoties iners. His igitur dotibus praeditus est Vice-

tinus ager, qui insuper calidis irrigatur fontibus, unde aegris facile reparetur pristina valetudo; medicas fundit herbas, quibus inepta acquiratur salus; etenim Summanus mons celsissimus in cacumen elatus non minus nobilium stirpium varietate, quibus passim abundat, quam prisca religione, qua antiquitus fuit, et hodie celeberrimus est, apud exteras gentes nobilitatur. Argenti quoque, et hydrargyri venae, aeris, ferri, ac plumbi metalla in eo fodiuntur; non solum enim ut prosit summa cute patitur, verum etiam sibi viscera penetrari sinit. Praeter metalla, varia diversorum lapidum, praetiosique marmoris genera, nec non praetiosos lapillos, sulphur, chalcanthum, ac tot alias terrarum diversitates (quarum candidissima est ea, quae aqua diluta, et donec consadat reposita in pastillos digeritur, ac soli siccat, deindeque per regiones varias praecipue ad patinarnum albaria, quae lacteo colore commendantur, interpolanda circumfertur) idque similia, novi aliquid semper parturiens, quo libentius vita sustentetur, delitiis aequae atque alimentis serviens nostris benignus in humanos usus elargitur. Quae enim non fert? quae non gignit? quae non alit? quos succos, quos liquorés, quos odores, quos sápores non fundit? quam bene nostris respondet votis!

quam fideliter praesertim reddit foenus ! Quid plura insatiabilis avet animus ? Deest aurum, sacra fames : provide hoc abstulit natura, utinamque penitus illud abdicasset : cui nempe loco parcitum esset ? cuniculis cavarentur montes mox ruinam daturi, ut ubi primum alta fuissent montium cacumina, tum ibi declives spectarentur convalles : ubi convalles, fracti residerent montes ; vel quod pejoris exempli, ad inexplebilem hanc sitim sedandam flumina a consueto plerumque cursu deducerentur ; et ubi opaca antea crevissent nemora, postea ibi profundus fluminis gurges conspiceretur, ita ut quercu, sede primum palumbibus apta, pisces haerent, et e nido parvuli palumbium pulli turpi naturae confusione superjecto flumine natarent. Ager hic a septentrione alpium jugis, a quibus ex Italia in Germaniam trajicitur, est terminatus : ab austro Patavino agro jungitur : ab ortu eosdem quos ab austro fines habet : ab occasu vero Veronensi agro conterminat. Longitudo minor est quam latitudo ; patet enim e septentrione in austrum LXX. M. P., multoque brevior ab ortu in occasum excurrit ; haec namque longitudo XL. M. P. non excedit ; circuitu vero P. CLXX. M. colligit. In hoc agro oppida florentissima, castra opulenta, pagi populosi, vici frequentes, in-

numerabilesque fere sunt. Nam, ut caetera praeteream, Marostica, Leonicum, Scledum, Arcejatum, Valdaneum, Thiene, Barbaranum, Camisanum, Orgyanum agrorum cultu, hominum frequentia, opumque amplitudine praestantissima sunt. Nec hoc loco septem illos pagos in alpium appendicibus sitos praeterire volo, qui fortissimis hominibus inhabitati, fortitudine in hostes, fideque erga Principem anteaetis temporibus insignes fuerunt; pro quo saepius vitam pulchra in morte relinquere ausi sunt, nuncque tamquam propugnacula in infensos, si quando contigerit, hostes in ea parte firmissima permanent. Hi duplici idiomate Germano scilicet et Italico utuntur. Hi vero pagi sunt Asyacum, Gallium, Enicum, Phocia, Lusiana, Rotium, Roana. Hujus quoque ditionis olim fuerunt Bassanum, Colonia, et Percinum oppida nobilissima; quorum prima temporum mutatione nunc soli urbi dominae parent, tertio vero extera potestas dominatur; quorum omnium situs, originesque persequi non facile esset. Plures olim fuere arces munitae, quarum pleraeque superioribus temporibus eversae sunt. Hunc agrum CLX, hominum M. colunt, qui in dies urbem frequentantes, et sua inter se commercia exercentes efficiunt, ut hic commodius,

meliusque vivatur quam usquam alibi. Hoc in loco res Vicetinarum sitae sunt, qui vicissitudinem rerum passi excidio toties, depopulationique fuisse obnoxii; urbem toties eversam, genus hominum alioquin fortissimum viderunt; nunc autem laeti justissimo Venetorum Imperio gaudent.

Haec itaque sunt, quae, Edmunde mi jucundissime, de patrio solo tecum agere volui, quae quam jucunda tibi futura sint ignoro: jucundissima tamen ea mihi fuisse vel ex una recentis tuae consuetudinis recordatione expertus sum; quod tibi etiam tua in me, et in patriam meam propensione. —

Vicetia VIII. Octob, M. D. X. CI.

*) ALVISE SARACENO vicentino nacque circa l'anno 1560, da una nobile Bonifacio, e dal nob. Alessandro = esercitò medicina = fu Priore del Collegio de' medici, come apparisce dal loro statuto 1601, = l'originale di questa descrizione esiste nella Biblioteca Ambrosiana,

5830764